УДК 349.129/124:5/159.924

МАЙБУТНЄ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТРАНСГУМАНІЗМУ

Улашкевич Л.А.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті аналізуються основні теорії виникнення трансгуманізму. Розглядаються перспективи розвитку прав людини, а також можливості нормативного закріплення і регулювання питання генної інженерії. Значення вирішення даної проблеми полягає у неоціненному внеску не тільки у філософський напрямок, а й у психологію, нейроетику та когнітивну науку. Обґрунтовано теорії виникнення постлюдини. Досліджується вдосконалена версія «Людина 2.0» у світлі релігійних уявлень або знайома усім мешканцям пострадянського простору – людина «Світлого майбутнього». Описується роль міжнародних організацій в процесі регламентації прав четвертого покоління.

Ключові слова: трансгуманізм, права людини, генна інженерія, штучний інтелект, права четвертого покоління, постлюдина, соматичні права, трансгенні мутації, кріогенез, клонування.

Постановка проблеми. Слід зазначити, що в наш час науково-технічний прогрес набув настільки величезного розмаху, що передумови до змін в природі людського буття не змусили себе чекати. У мозку людини і обчислювальних машин є певна схожість. Це здатність до покрокового виконання різних інструкцій та обробки інформації. Тому і думки про те, що їх можна об'єднати, виникають у людей все частіше. У вужчому значенні, трансгуманізм позначає сукупність різних рухів і організацій, чиї погляди ґрунтуються на науці і техніці. Вони вболівають за розумне, доцільне, логічне перетворення людини у високотехнологічну супер-постлюдину. При розгляді та дослідженні даної теми необхідно визначитись з тим, що являє собою трансгуманізм, а також як це явище впливає на розвиток суспільства і на подальшу долю прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми трансгуманізму завжди привертали увагу науковців усього світу. Наприклад, Юрген Хабермас, досліджуючи права четвертого покоління, вважав, що у зв'язку з розвитком трансгуманізму, генної інженерії, ідеї соматичних прав людина стає беззахисною. Якщо не врегулювати вищенаведені питання на міжнародному рівні, то людству загрожуватиме серйозна небезпека. Досить великий вклад зробив Джон Галдейн. Він був переконаний, що науці слід розвивати ще й відповідну етику, а не лише технологічні винаходи. Сьогодні трансгуманістичний рух поширений по всьому світу. З 1998 року діє Всесвітня Трансгуманістична Асоціація, яка об'єднує більше 3000 членів. Продовжуючи справу Н.Ф. Федорова, К.Е. Ціолковського, В.І. Вернадського та інших представників космізму, Трансгуманістичний Рух (ТР) розвиває і пропагує ідеї наукового імморталізму і трансгуманізму, а також нові дослідження і технології, які дозволять кожному перевершити «природні» межі можливостей свого тіла, розуму та життя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на сучасні глобалізаційні процеси, у світі постає питання про подальший розвиток і нормативне закріплення соматичних прав. Дане питання тісно пов'язане з біоетикою, що досліджує вплив науково-технічного прогресу на людські цінності. Завдання біоетики – встановлення розумних обмежень, адже їх неконтрольований розвиток може призвести до втрати колишніх уявлень про людину.

Мета статті. В даній роботі я хочу проаналізувати суть трансгуманізму, дослідити динаміку змін трансгенних мутацій та штучного інтелекту, а також здобутки і прорахунки міжнародних організацій у формуванні та реалізації концепції прав четвертого покоління. Також, за підсумками дослідження запропонувати варіанти удосконалення концепції соматичних прав.

© Улашкевич Л.А., 2018

Викладення основного матеріалу. Трансгуманізм – це раціональний, заснований на осмисленні досягнень і перспектив науки, світогляд, який визнає можливість і бажаність фундаментальних змін в положенні людини за допомогою передових технологій з метою ліквідувати страждання, старіння, смерть, а також посилити фізичні, розумові і психологічні можливості людини.. Трансгуманісти покладаються на біотехнології та інші передові технології для розв'язання проблем пов'язаних з людським здоров'ям та розумовим розвитком. Ця новітня течія передбачає оптимізацію людських фізичних та розумових можливостей поруч з інформаційно-технічним розвитком.

Юрій Мартинюк визначає трансгуманізм як інтелектуальний та культурний рух, що заснований на ідеї принципового покращення умов життя людини, зокрема застосовуючи технологічні досягнення із сфери подолання старіння та розширення інтелектуального, фізичного і психологічного людського потенціалу. Крім цього, не виключається можливість появи неіснуючих раніше біологічних форм [1, с. 155].

Сучасний трансгуманізм є дуже багатоаспектним поняттям. Наприклад, Вощенко Вікторія розкриває тлумачення таких його складових термінів як: «постлюдина» – тобто індивід, який активно готується стати надлюдиною та використовує всі існуючі можливості для самовдосконалення; «постлюдина» – розумна істота, модифікована до такого ступеня, що вже не є звичайною людиною; «надрозум» – будь-який розум, що значно перевершує будь-які досягнення людства, при цьому розрізняють слабкий «надрозум» (більш швидкий ніж людський мозок) та сильний «надрозум» (якісно перевершує людський мозок); «віртуальна реальність» – це оточення, яке відчувають, не знаходячись у ньому фізично; «технологічна сингулярність» – це гіпотетичний момент у майбутньому, коли технологічний розвиток буде настільки стрімким, що графік технічного прогресу стане практично вертикальним [2, с. 4].

З позицій трансгуманізму головним чинником посилення інтелектуальних здібностей людини в напрямі становлення транслюдини і початку формування постлюдини виступає штучний інтелект. Сфера штучного інтелекту стала досить активно і швидко розвиватися після виникнення перших комп'ютерів. Сьогодні елементи штучного інтелекту застосовуються у багатьох сферах: від побутової техніки до управління атомними станціями. Тоді, можливо, вже завтра наш світ цілком перевернеться, і вулицею будуть ходити людські гібриди, кіборги? Адже, з кожним днем комп'ютери та інші технічні прилади все більше удосконалюються і це дає привід вважати, що через декілька десятків років штучний інтелект досягне рівня людини, а потім і перевершить її. Багато трансгуманістів вважають, що розвиток штучного інтелекту призведе до появи постлюдини, оскільки можливості людського тіла і розуму з кожним днем збільшуються завдяки використанню безлічі сучасних інструментів. Звичайно, можна привести багато прикладів позитивного впливу і наслідків цього явища. Серед нових можливостей, що надаються супер технологіями штучного інтелекту виступає віртуальна реальність, посилення фізичних і розумових здібностей. Крім цього, важливим досягненням є точні комп'ютерні моделі нейронів тварин і людини. Сьогодні існують перші приклади з'єднання нейронних систем і кремнієвої електроніки в єдині системи. Деякі протези отримують команди від мозку, кохлеарні імплантати, навпаки, передають інформацію в мозок [3, с. 135].

Отже, можна стверджувати, що штучний інтелект у майбутньому зможе вивести людство на новий рівень, змінити життя кардинально, вирішити багато глобальних проблем та позитивно вплинути на життя людини. Але чи справді все буде так? Спираючись на дослідження вчених у цій сфері, тема трансгуманізму, розвитку так званих соматичних прав та штучного інтелекту є дискусійною, адже наслідки зазначених явищ дуже неоднозначні та непередбачені. Хоч і на сьогоднішній момент вже створено немалу кількість механізмів та диво-створінь – роботів подібних до Софії, яка була розроблена гонконгською компанією Hanson Robotics, ніхто із вчених-дослідників не може запевнити суспільство у тому, що подібні процеси у майбутньому стануть ще більше успішними. Крім того, деякі науковці стверджують, що штучний інтелект досягне такого піку розвитку, що ми не зможемо контролювати та керувати ним. Наприклад, Ілон Маск у своєму інтерв'ю висловив думку, що розвиток штучного інтелекту – це виняткова сфера, в яку уряду варто втручатися, інакше може бути занадто пізно. Він зазначив, що автомобільні аварії, неякісні продукти, або ліки не несуть фундаментальної загрози людству, на відміну від штучного інтелекту. Маск також зазначив, що надмірний розвиток цієї сфери може загрожувати людям безробіттям і нестабільністю в соціальній сфері.

Теорія трансгуманізму охоплює в основному такі науки, як філософія, соціологія, антропологія, культурологія, але юридична наука не лишилась осторонь. Так, зокрема, в аспекті розгляду прав людини необхідно, перш за все, зіставити основоположні правові принципи, які зазначені в Конституції, міжнародних актах та законодавстві України з основними ідеями та засадами трансгуманізму. Наприклад, можна більш детально розглянути принцип гуманізму та чи буде він порушений у майбутньому через нові технології. Гуманізм як ідеал суспільного розвитку та існування передбачає цінність індивідуального людського життя, визнання гідності та свободи людини, можливість і необхідність її самовдосконалення. Наразі це все опинилось під загрозою експансії новітніх технологій, які підривають основи людського життєвого світу. Виникла реальна проблема втрати контролю над науковим і технологічним розвитком, а також загроза все більшого непорозуміння між людьми, націями і навіть цивілізаціями. Якщо людство буде активно рухатись у тому ж напрямі, то сутність гуманізму зміниться чи перетвориться, а разом з тим інші принципи та права людини. З розвитком технологій, штучного інтелекту відкриється ще більше можливостей для людини, які стосуються її життя, здоров'я, тіла. І, звичайно, виникнуть нові права, які зараз існують тільки у теорії четвертого покоління прав людини. О. Аврамова та О. Жидкова до таких прав зараховують: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, ви-

користання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами. Та чи будуть вони за своїм ознаками збігатися з правомірною поведінкою? Взагалі, правомірною поведінкою можна визнавати: штучне запліднення, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами (у межах автономності особи), трансплантацію органів (на засадах законності, справедливості, моральності, добровільності); юридично нейтральною поведінкою: сім'ю, вільну від дитини, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, зміну статі; неправомірною поведінкою: клонування й евтаназію. Відповідно до цього, деякі права, що закріплені в Конституції та міжнародних актах стануть неактуальними, на їх зміну прийдуть інші права майбутнього. Також, буде інше уявлення про життя і здоров'я людини. Щодо психологічного аспекту, то тут також є багато дискусій та варіантів розвитку людини як індивіда та особистості. Із негативних явищ, що можуть наступити – втрата людиною власної індивідуальності, самобутності та неповторності. Перетворення живого, створеного природою, організму на кіборга. А надалі, можливо, і взагалі зникнення поняття «народження» в тому розумінні, яке є наразі.

Сьогодні виникають дискусії серед членів суспільства про те, чи потрібні людям такі права, а також якими повинні бути межі їх реалізації? Зокрема Рада Європи, ЄС, деякі інші міжнародні організації чітко визначилися з цих питань. Наприклад, Хартія Європейського Союзу про основні права в п. 1 ст. 3 встановлює, що кожна людина має право на власну фізичну і душевну цілісність, а п. 2 конкретизує: при застосуванні досягнень медицини і біології необхідно особливо дотримуватися таких вимог: – добровільна і належним чином оформлена згода зацікавленої особи відповідно до правил, встановлених законом;– заборона використання людського тіла і його частин як джерела прибутку; – заборона відтворення людини за допомогою клонування. До заборонених зараховують також право на евтаназію – задоволення потреб хворого із прискорення смерті діями або бездіяльністю. Проблема полягає в тому, що на міжнародному рівні щодо цього права людини відсутнє нормативне визначення. Наявні лише окремі міжнародні документи, наприклад, Конвенція Ради Європи 1997 р. про захист прав людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини. Водночас в Бельгії, Люксембурзі та Нідерландах проводять евтаназію смертельно хворим пацієнтам. До речі, Нідерланди стали першою країною, яка законодавчо закріпила право на евтаназію у квітні 2002 р. Менш спірним є ще один підвид цих прав четвертого покоління – «віртуальні права». Глобалізаційний вплив та повсякденна затребуваність консолідували позицію світу щодо необхідності виокремлення такої категорії прав. Наприклад, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН було закріплено таке інформаційне право, як право на свободу слова в Інтернеті. Українське законодавство може поповнитись цікавою новелою, адже нещодавно було зареєстровано проект Закон України "Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)", який пропонує доповнити ст. 302 ЦК такими рядками: "Фізична особа має право на доступ до Інтернету. Право фізичної особи на доступ до Інтернету не може бути обмежене. Обмеження доступу до певних даних, що містяться у Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних" [4, с. 215].

Крім впливу на загальні принципи і основні природні права людини, розвиток трансгуманізму буде впливати на усі галузі права, які регулюють поведінку людей. З кожним роком та науковим прогресом у розвитку технологій ми стаємо все ближче до такого фантастичного, неосяжного майбутнього.

Нещодавно, робоча група за новими технологіями Всесвітньої комісії ЮНЕСКО з етики наукових знань та технології (КОМЕСТ) приступила до розгляду питання про те, чи зможуть роботи стати «моральними машинами» з потенційними юридичними правами та чи зможе в майбутньому з'явитися у них здатність мати почуття, а отже – і «моральний статус». У попередньому проекті доповіді робочої групи (КОМЕСТ) науковці обговорювали проблему, пов'язану з використанням автономних роботів і їх взаємодією з людьми. Висновки були такі, що активна розробка автономних роботів з високим рівнем інтелекту може поставити під сумнів нинішню класифікацію живих істот, засновану на їх моральному статусі. Також в доповіді постає питання про те, хто буде нести відповідальність з точки зору закону у разі, якщо робот вийде з ладу і зашкодить людям. В будь-якому разі, виникне багато реальних проблем у сфері кримінального права. Потрібно буде шукати відповідь на такі питання як: «чи буде штучний інтелект відповідати за свої злочини, а якщо буде то як саме?», «як запобігти зловживанню таки правом як право на евтаназію», «які права будуть у створених клонів, чи будуть вони повними суб'єктами правовідносин?» і багато інших. Вже зараз йде мова про додавання до Кримінального кодексу такого розділу як «Заходи кримінально-правового характеру щодо електронних осіб».

Під цим кутом зору виглядає вельми актуальною ініціатива Європейського парламенту щодо розгляду проекту резолюції про правовий статус роботів як «електронної особистості (електронної особи)», яка має свої специфічні права та обов'язки і не може розглядатися просто інструментом у руках їх власників чи користувачів. Все-таки доволі складно для розробника запобігти передбачуваній шкоді у тому випадку, коли роботи здатні до самовдосконалення та адаптації. Замість того, щоб розташувати штучний інтелект серед вже відомих категорій (фізичні особи, юридичні особи, тварини, речі та інші суб'єкти та об'єкти), пропонується створення нової категорії «електронних осіб» як більш доцільної.

Виникає питання про те, на яких засадах будуть розвиватись відносини між людиною та штучним інтелектом. Без сумніву, на засадах взаємоповаги, прикладом якої є нормативне визнання Індією дельфінів високоінтелектуальними ссавцями з високо розвинутою соціальною організацією, люди-

неподібним самоусвідомленням, наявністю складної системи комунікацій. У зв'язку з цим, останніх було наділено статусом «особистості, яка не відноситься до людського роду» та заборонено заходи з участю дельфінів у дельфінаріях, акваріумах, океанаріумах [5, с. 388-389].

Здається, що всі ці ідеї, дослідження, прогнозування є просто фантастичними. Насправді, якщо замислитись, озирнутись навколо і побачити яку кількість нового та дивного вигадало та винайшло людство за короткий проміжок часу, то здається, що суспільство навпаки відстало від технічного прогресу. Дійсно, у деяких випадках не ми маємо контроль над технічними приладами чи програмами, а вони над нами.

Висновки і пропозиції. Справді, права людини знаходяться під найвищим захистом. З огляду на науково-технічний прогрес та ідеї вчених щодо втручання у людський організм (трансгенні мутації, кріогенез, клонування), наше суспільство знаходиться у зоні ризику, оскільки у своєму прагненні до пізнання люди можуть загубити першооснову існування – мораль, що врешті – решт може призвести до колапсу. Філософи наполягають на тому, що людину до тих пір можна вважати індивідом, доки вона зберігає свою моральну сутність. В цьому аспекті доцільним є досягнення компромісу між державами-членами ООН з приводу питань процедури захисту біологічних прав людини.

Список літератури:

1. Мартинюк Ю. Трансгуманізм і постгуманізм: етична проекція / Юрій Мартинюк // Антропний принцип в контексті актуальних проблем філософії науки: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 15-16 грудня 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 155-161.
2. Вощенко В.Ю. Трансгуманізм як філософія постлюдини / Вікторія Вощенко // Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 16-18 березня 2016 року). К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. – 208 с.
3. Дєнєжніков С.С. Супертехнології штучного інтелекту в трансгуманістичному дискурсі / С.С. Дєнєжніков // Філософія науки: традиції та інновації. – 2013. – № 2(8). – С. 135-138.
4. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика / О.О. Барабаш // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 213-217. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_36.
5. Радутний О.Е. Штучний інтелект та окремі питання кримінального права / О.Е. Радутний // Концептуальні основи кримінальної законотворчості : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2017 р., м. Одеса). – Одеса, 2017. – С. 382-392.
6. Пол Клейман. Философия: краткий курс. – 2016. – 272 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F.html?id=SN0jDQAAQBAJ&redir_esc=y.

Улашкевич Л.А.
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

БУДУЩЕЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ТРАНСГУМАНИЗМА

Аннотация
В данной статье анализируются основные теории возникновения трансгуманизма. Рассматриваются перспективы развития прав человека, а также возможности нормативного закрепления и регулирования вопроса генной инженерии. Значение решения данной проблемы заключается в неоценимом вкладе не только в философское направление, но и в психологию, нейроэтику и когнитивную науку. Обоснованно теории возникновения постчеловека. Исследуется усовершенствованная версия «Человек 2.0» в свете религиозных представлений или знакомая всем жителям постсоветского пространства – человек «Светлого будущего». Описывается роль международных организаций в процессе регламентации прав четвертого поколения.
Ключевые слова: трансгуманизм, права человека, генная инженерия, искусственный интеллект, права четвертого поколения, постчеловек, соматические права, трансгенные мутации, криогенез, клонирования.

Ulashkevych L.A.
Yaroslav Mudryi National Law University

FUTURE HUMAN RIGHTS THROUGH THE PRISM OF TRANSHUMANISM

Summary
This article analyzes the main theories of the emergence of transhumanism. The prospects of human rights development, as well as the possibility of normative fixing and regulation of genetic engineering issues are considered. The value of solving this problem lies in an invaluable contribution not only in the philosophical direction, but also in psychology, neuroethics and cognitive science. The theory of the origin of a person is substantiated. An improved version of "Man 2.0" is explored in the light of religious ideas or familiar to all the inhabitants of the post-Soviet space – a person of the "Light Future". The role of international organizations in the process of regulating the rights of the fourth generation is described.
Keywords: transhumanism, human rights, genetic engineering, artificial intelligence, rights of the fourth generation, post human, somatic rights, transgenic mutations, cryogenesis, cloning.